

• פרק י •

הנזירים – מחדשי הטהרה בישראל

אחד הדברים החשובים והיסודיים הצריכים לשוב לעם ישראל בתהליך גאולתו הוא הטהרה מטומאת מת. טהרה זו, מעבר להיותה נצרכת לשלמות העבודה במקדש, מהווה אבן דרך חשובה בדרכנו לחזור ולהיפגש עם הגודל הרוחני ועם הרוח הנבואית הצריכה לשוב ולחול עלינו.

כידוע, אין אדם נטהר מטומאת מת אלא באמצעות הזאה של מים חיים שבהם אפר פרה אדומה, והכנת האפר צריכה להיעשות על ידי כוהנים טהורים מטומאת מת. כיום אין כוהנים כאלו, משום שגם אלו שנוהרו כל חייהם שלא להיטמא למת, כגון כוהנים שנולדו בבית ולא היו מעולם בבית קברות – אינם טהורים, שכן הם נגעו או נשאו כלים טמאים כמת מדין 'חרב כחלל', או שהיו אתם תחת קורת גג אחת, וכך הם נהיו טמאי מתים.

לפי שיטת ר"ת (נזיר נד, ב ד"ה ת"ש ומזה) ורוב הראשונים, דין 'חרב כחלל' אינו נוהג אלא בכלי מתכות, ואילו לפי הרמב"ם (הל' טומאת מת ה, ג), דין זה נוהג בכל 'כלי שטף' (כלים שיש להם טהרה במקוה), ובכלל זה בגדים חומרים וכלים מחומרים שונים, ורק בכלי חרס אין דין זה נוהג.

מן הראוי לציין שדין 'חרב כחלל' מקשה מאוד לשמור על חיי טהרה, שכן לא ניתן להיזהר במהלך החיים מלהיטמא ל'חרב כחלל', מאחר שבכל מקום יש כלי מתכות או כלי שטף שנטמאו בטומאה זו. לדעת רבנו תם כלים אלו אף מטמאים באהל, ואילו לרמב"ם הם מטמאים רק במגע או משא, אלא שלשיטתו הגזרה נוהגת גם בכלים שאינם כלי מתכות, ולכן לפי שתי השיטות כלים אלה הטמאים כמת נמצאים בכל מקום כמעט, והם יוצרים מציאות של טומאה שלא ניתן להתגבר עליה.

כדי להמחיש זאת, נתאר לעצמנו שכמה עשרות או כמה מאות אנשים היו נוכחים בבית הלוויות בשעת ההספדים, והם היו שם יחד עם המת תחת קורת גג אחת. כאשר כל אלה שיצאו משם וייסעו ברכבת, באוטובוס, או ייכנסו לחנות, לבנק, או לכל בניין גדול אחר, כלי המתכת שהיו עליהם בשעה שהיו במחיצת המת, כמו טבעות, שרשרות, משקפיים ועוד – יהיו כולם טמאים כמת עצמו, והם יטמאו בטומאת שבעה את כל מי שיימצא איתם תחת קורת גג אחת, ברכבת או

בקניון (לדעת ר"ת), או לכל הפחות את כל מי שיגע בהם או ישא אותם (לדעת הרמב"ם).

נמצא שהלכה למעשה, אין בימינו כוהנים טהורים היכולים להכין את אפר הפרה האדומה. כיצד אם כן תחזור הטהרה לישראל?

לענ"ד, מצוות הנזירות מאפשרת לתת פתרון לבעיה זו, ובאמצעותה אפשר יהיה לחדש את הטהרה בישראל, כפי שיבואר.

א. רוב הראשונים: נזיר שנטמא ב'חרב כחל' אינו צריך הזאה לטהרתו¹⁸⁹

המשנה בנזיר מונה כמה טומאות שנזיר שנטמא בהם איננו סותר את נזירותו ואיננו מגלח את שערו, אך הוא צריך הזאת מי חטאת בשלישי ובשביעי כדי להיטהר. וזה לשון המשנה (שם ז,ג):

"אבל הסככות והפרעות ובית הפרס וארץ העמים והגולל והדופק ורביעיית דם ואוהל ורובע עצמות וכלים הנוגעים במת וימי ספרו וימי גמרו – על אלו אין הנזיר מגלח, ומזה בשלישי ובשביעי, ואינו סותר את הקודמין, ומתחיל ומונה מיד, וקרבן אין לו".

המשנה מונה את הכלים הנוגעים במת בכלל הדברים שטהרתם תלויה בהזאה בשלישי ובשביעי, אך הגמרא (נזיר נד, ב), מוציאה מכלל הדברים המנויים במשנה את טומאת אויר ארץ העמים ואת הכלים הנוגעים במת, ומסקנתה היא שבשני דברים אלו, אין צורך בהזאת מי חטאת כדי להיטהר. וזה לשון הגמרא (שם):

"וארץ העמים. איבעיא להו, ארץ העמים משום אוירא גזרו עליה, או דילמא משום גושא גזרו עליה? תא שמע: ומזה בשלישי ובשביעי, ואי אמרת משום

189. שיטת הראשונים הזו התבארה כבר באריכות בספרנו זה, בפרק ו: "דיני טומאת חרב כחל בנזיר", ולכן הבאנו כאן את הדברים בקיצור נמרץ. הרוצה לראות את הדברים במלואם – יעיין שם.

אוריא, הזאה למה לי? אלא לאו משום גושא. לא, לעולם אימא לך משום אוריא, וכי קתני – אשאר. הכי נמי מסתברא, מדקתני וכלים הנוגעים במת, הני כלים בני הזאה אינון? אלא שמע מינה אשאר.

רבנו תם (תוס' שם ד"ה ת"ש ומזה) מפרש את המשנה באמצעות אוקימתא, והוא מסביר שהכלים המוזכרים במשנה הם רק כלי שטף, שנזיר שנגע בהם הוא כנוגע באב הטומאה, והוא טמא רק טומאת ערב, ואינו צריך הזאה לטהרתו. רבנו תם, לשיטתו, מוכרח לפרש כך את המשנה, שכן אם יעמיד את המשנה בכלי מתכות שנגעו במת, ואחר כך נזיר נגע בהם – הרי שהנזיר יהיה צריך להזות בשלישי ובשביעי, מדין 'חרב כחלל', ושלא כדברי הגמרא שכלים אלו אינם צריכים הזאה.

בתוס' (שם) מובא שרבנו חיים כהן (מבעלי התוס') שלח לרבנו תם אגרת, ובה כתב: "איזה בית אשר תבנו לי, דאם נזיר מגלח עליו הוא הדין דכהן מוזהר עליו, ואין לך בית שאין בה שום כלי מתכות שהיה באהל המת או שום מסמר", כלומר: מכיון שהכהן אסור בטומאות שהנזיר מגלח עליהן, ולדעת ר"ת הנזיר מגלח על כלי מתכת, אם כן יוצא שהכהן מוזהר על כלי מתכת. וזה לא ייתכן, כיוון שאם כך אין בית בעולם שכהן יוכל להיות בו, שהרי אין בית שאין בו כלי מתכות שנטמאו ממת מדין 'חרב כחלל'! לפיכך סובר רבנו חיים כהן שחייבים לפרש ש'כלים הנוגעים במת' המוזכרים במשנה הם גם כלי מתכות ולא רק על שאר כלי שטף, וגם עליהם אומרת הגמרא שנזיר שנגע בהם – אינו צריך הזאה לטהרתו.

גם הרא"ש מפרש את המשנה כרבנו תם. אך שיטה זו קשה, מאחר שבכל מקום בש"ס שהמושג 'כלים הנוגעים במת' מוזכר בו הכוונה היא לכלים שיש בהם דין 'חרב כחלל', ואם כן כיצד יכול ר"ת לפרש שמושג זה כאן מתייחס לשאר כלי שטף, שאין בהם דין 'חרב כחלל'?

זאת ועוד, רבנו חיים כהן מביא ראיה כנגד ר"ת מהתוספתא באהלות פ"א, שממנה עולה שנזיר מגלח רק על מת, ולא על כלים שנגעו במת, וברור שהמדובר שם הוא גם על כלי מתכות, ולא רק על כלי שטף.

ואכן, המפרש לנזיר מפרש את שאלת הגמרא 'והני כלים בני הזאה ניהו?' שלא כר"ת, וזה לשונו (שם): 'כלומר: ואם נוגע נזיר בכלים הנוגעים במת צריך הזאה? בתמיהה'.

נמצא שלדעתו, מסקנת הגמרא היא שלנזיר יש דין מיוחד במקרה שהוא נטמא בכלים הנוגעים במת, שהוא איננו צריך הזאה בשלישי ובשביעי לטהרתו, ואין זה משנה מאיזה חומר עשויים כלים אלו.

גם הרמב"ם פירש כך את הגמרא, כפי שעולה ממה שפסק להלכה בהל' נזירות (ז,ח). וזה לשונו שם:

"נגע [הנזיר] באהל המת או בכלים הנוגעים במת אינו מזה בשלישי ובשביעי. ויראה לי שדין זה מיוחד בנזיר, אבל כל אדם שנטמא בכלי טומאת שבעה יזה בשלישי ובשביעי כמו שיתבאר בהלכות טומאת מת, וכן יראה לי שזה אינו מזה בשלישי ובשביעי אם נגע בכלים כדי שיעלו לו ימי טומאתו בכלי ממנין ימי נזירותו".

נמצא אפוא, לפי דבריו, שנזיר שנטמא ב'חרב כחלל' אינו צריך הזאה בשלישי ובשביעי לטהרתו, ודי לו שיספור שבעה ימים ויטבול במקווה כדי להיטהר מטומאתו.

מדברים אלו עולה שלשיטת הרמב"ם יש שלוש דרגות טומאה בנזיר:

א. טומאה מדאורייתא מהמת עצמו (12 דברים: מת, נצל, רקב, ועוד¹⁹⁰) – הנזיר סותר את נזירותו ומגלח את שערו, ורק לאחר שנטהר מטומאתו הוא מתחיל למנות את ימי נזירותו מחדש.

ב. טומאה שאינה מהמת עצמו (בית הפרס, ארץ העמים, מדורי גויים, ועוד¹⁹¹) – הנזיר אינו סותר את ימי נזירותו ואינו מגלח את שערו, אך עליו להיטהר מטומאתו כדי שיוכל להמשיך ולמנות את ימי נזירותו.

ג. טומאת 'חרב כחלל' ('כלי שני') – טומאה זו אמנם מדאורייתא,¹⁹² אך לא רק שהנזיר אינו סותר מחמתה את ימי נזירותו ואינו מגלח מחמתה את שערו, אלא

190. טומאות אלו מפורטות במשנה בנזיר ז,ב.

191. שם משנה ג.

192. הרמב"ם בהלכות טומאת מת (ה,ה) כותב שדין חרב כחלל הוא מדברי קבלה, ואינו דין תורה, אך כוונתו היא שאין פסוק מפורש האומר דין זה, אך הדין עבר במסורת מהר סיני ותוקפו הוא ככל דין תורה, וכן סוברים רוב הראשונים והאחרונים, ורק המרומי שדה סובר שזהו דין מדרבנן, ואכמ"ל.

שהוא אף ממשיך לספור את ימי נזירותו למרות שהוא טמא מת. לא זו בלבד, אלא שדרך הטהרה מטומאת מת זו מיוחדת בכך שאין הנזיר צריך שיזו עליו מי חטאת כדי שיטהר מטומאתו, ודי לו בטבילה במקווה ביום השביעי.

המאירי (נזיר נד, ב) סובר גם הוא כרמב"ם.

נמצא, שלדעת רש"י, המאירי והרמב"ם, טומאתו של נזיר שנטמא ב'חרב כחלל' קלה מטומאתו של כל אדם אחר שנטמא בטומאה זו, ולכן גם סדר טהרתו קל יותר, ואין הוא צריך הזאה של מי חטאת כדי להיטהר מטומאה זו.

לרמב"ן (ב"ב כ, א; במדבר יט, טז), ולרז"ה (חולין עא, ב) שיטה אחרת, והם מרחיבים את חידוש הגמרא, ולדעתם דין מיוחד זה, שההיטהרות מטומאת 'חרב כחלל' איננה מצריכה הזאת מי חטאת – נכונה לכל אדם ולא רק לנזיר.

כך סוברים גם הגר"א (אדרת אליהו במדבר יט), התפארת ישראל (אהלות א, ב), והמשנה אחרונה (מקוואות י, ח).

נמצא אפוא, שיש סיעה גדולה של ראשונים (רש"י, רמב"ם, מאירי, רמב"ן ורז"ה) ואחרונים (גר"א, תפארת ישראל ומשנה אחרונה) הסוברים שנזיר איננו צריך הזאה כדי להיטהר מטומאת מת שנוצרה מ'חרב כחלל', וממילא ניתן לסמוך עליהם להלכה בבואנו להציע את הפתרון לחידוש הטהרה בישראל בימינו, כדלהלן.

ב. הפתרון: עושי הפרה האדומה יהיו כוהנים נזירים

לאור דברים אלו, אנו מציעים לקחת כוהנים שמעולם לא נטמאו למת ממש, אלא רק לכלים הטמאים מדין 'חרב כחלל', והם יקבלו על עצמם נזירות, וכך, בתור נזירים, הם לא יצטרכו מעתה הזאת מי חטאת כדי להיטהר מטומאתם, וטבילה במקוה תספיק להם כדי להיטהר, וכוהנים נזירים אלו יכינו את אפר הפרה האדומה. כמובן, פתרון זה מותנה בכך שגם נזירים שנטמאו בטומאת חרב כחלל לפני שהיו נזירים, גם הם יכולים להיטהר מטומאתם באמצעות טבילה במקוה בלבד, לאחר שקיבלו על עצמם נזירות. כלומר, שכיוון שכעת הם נזירים – דרך טהרתם השתנתה והיא קלה יותר, למרות שהם נטמאו עוד לפני שהיו נזירים.

ואכן, כך כותב המלבי"ם (ארצות החיים סי' א, ארץ יהודה סק"ז, ודברים מקבילים בפירושו לספרי בהעלותך כב):

"וממילא יש להוסיף בדעת הרמב"ם שכמו שאחר שנזר אינו מועיל טומאת כלים כדי שלא יסתור ימי נזירותו, כן קודם שנזר ונגע בטומאת כלים ואחר כך נזר פקעה הטומאה ממנו, דהא אם יהיה טמא יסתור ימי הנזירות, דהא טמא שנזר וטהור שנטמא שוים בזה, ששניהם סותרים ימי הטומאה שלא יעלה להם, והרי אנו רואים דכדי שיעלו הימים למנין ימי הנזירות אנו דוחים טומאת חרב, ומה לי אם נטמא קודם שנזר או אחר כך".

המלבי"ם (שם) ממשיך ומוכיח שזו שיטת הרמב"ם, שלמד זאת מפשט הגמרא. וזה לשונו:

"הרמב"ם הוציא את חידושו מגמ' נזיר, ממה שמקשה מגמ' נזיר דף נ"ד הני כלים בני הזאה ניהו, ואם טומאת כלים דוחה הנזירות בנטמא קודם שנזר, מנא ליה להמקשה להקשות כל כך בפשיטות שאחר שנזר ידחה טומאת כלים מפני הנזירות".

זאת אומרת, זה פשט הגמרא, שכיון שהנזיר השתנה בגדרו משעת קבלת נזירותו, הרי שמציאותו החדשה מבטלת את הצורך להיטהר מטומאת חרב כחלל באמצעות הזאת מי חטאת, ומציאותו החדשה דורשת שמעתה ואילך ייטהר בטבילה במקוה גרידא.

וכן כתב בספר חכמת גרשון (עמ' שפז) בביאור דעת הרמב"ם.

אמנם, המנחת חינוך (נשא מצוה שעז אות א) חולק, וזה לשונו:

"אף על פי דלעיל כתבנו בשם הר"מ דנזיר שנגע בכלים אינו מזה כלל בג' וז', והם עולים לו, היינו בהיה נזיר קודם ואח"כ נטמא לכלים דין זה, כמו שכתב הר"מ דדין זה מיוחד בנזיר, אבל אם נטמא בעוד שלא היה נזיר, הרי הוא ככל אדם ונטמא שבעה, שוב לא אתי הנזירות ומפקיע הטומאה, על כן הימים הללו אין עולים".

אך למעשה, לא מצאנו ברמב"ם שחילק בין נטמא לפני קבלת הנזירות לאחריה, וגם מפשט הגמרא בנזיר נד, ב אין נראה כך, שכן הגמרא איננה מסייגת את דין פטור ההזאה, והיא איננה מחלקת בין נזיר שקיבל את נזירותו קודם שנטמא, לבין נזיר שקיבל את נזירותו לאחר שנטמא, שאז דינו שונה.

ג. דינו של טמא יכול להשתנות כתוצאה משינוי נסיבות

שינוי גדר טומאה אינו חידוש הקיים רק בדין חרב כחלל בנזיר, כאמור לעיל. להלן נביא דוגמא נוספת לכך שגם דבר שהיה טמא – יכול להשתנות בדינו אפילו עד כדי טהרתו, וזאת עקב שינוי נסיבות, וכך כתב הרמב"ם (טומאת מת ז,ב):

"... היה לבית פתח אחד לצפון ופתח לדרום וחשב להוציאו בצפוני ואח"כ באו אחיו או קרוביו ואמרו אין מוציאים אותנו אלא בדרומי טיהר דרומי את הצפוני ובלבד שלא יערים ואם הערים שניהן טמאים".

נמצא, אפוא, שלמרות שהאנשים שהיו בפתח הצפוני נטמאו תחילה מדין סוף טומאה לצאת, הרי שלבסוף, כיוון שהמסלול שדרכו יוציאו את המת השתנה, גם דינם השתנה והם נהיים טהורים. ואם שינוי מטומאה לטהרה אפשרי, כל שכן ששינוי דרך הטהרה לאדם שנטמא מחרב כחלל ולאחר מכן נהיה נזיר, שרק דרך טהרתו משתנה, כאמור לעיל.

ד. דין חרב כחלל בנזיר נובע ממעלתו וקדושתו המיוחדת

ונראה שדין חרב כחלל בנזיר, לפי שיטת הרמב"ם, נובע מקדושתו המיוחדת של הנזיר, כשדבר דומה לזה מצינו בנזיר שמשון שיכול להיטמא לכתחילה למתים:

הרדב"ז מסביר שהסיבה שנוזיר שמשון יכול להיטמא למתים נובעת מקדושתו המרובה, שדווקא בגלל קדושתו – טומאת המת לא משפיעה עליו כלל ולכן הוא יכול להיטמא לה לכתחילה, וזו לשונו (מצודות דוד, מצוה רכג):

"ואני ראיתי בזהר פירוש (שמות לג טז) 'ונפלינו אני ועמך' שיהא חלקנו במופלא (דהיינו בכתר), וכן נראה מהלשון שכתבתי למעלה. ויש מחכמי הקבלה שאמרו כי מצות נזירות רומז בכלה הכלולה (המלכות) ועל כן סתם נזירות שלשים יום, רמז למה שנאמר (תהלים פט לח) 'כירח יכון עולם'... עוד יש ליישב הדיעות אשר זכרתי, כי סתם נזירות שלשים יום הוא רומז בכלה הכלולה (המלכות) כדאיתא 'כירח יכון עולם', ונזיר שמשון הוא רמז לעילא (מדרגת הכתר), ולכן אין לו התרה, כי הוא למעלה מהתרת נדרים ומותר ליטמא למתים שהרי אין כחות הטומאה מגיעים לשם והבן זה מאוד!".

כלומר, אומר הרדב"ז, כיוון שנזיר שמשון נמצא במעלה כה גבוהה של הכתר, הרי שכוחות הטומאה לא מגיעים לשם, ולכן אין נפק"מ אם נטמא להם או לא – כי גם כשנטמא להם אין הם פוגעים בקדושתו, ולכן הלכה למעשה – מותר לו להיטמא להם.

וכך הוא הדבר בנזיר סתם שנטמא בחרב כחלל, שכיוון שקדושתו גבוהה הרי שטומאה קלושה זו לא נוגעת בו כלל, ולכן אין הוא צריך הזאת מי חטאת לטהרתו, ואין טומאה זו פוגעת בספירת ימי נזירותו כלל, כשהיא כן מונעת ממנו לאכול קדשים וטהרות עד שיטהר ממנה.

ה. סיכום

במציאות ימינו, יש בכל מקום כלים שנגעו במת, הטמאים מדין 'חרב כחלל', כמת עצמו, כך שאין כהן שיכול לומר שהוא לא נטמא בכלים אלו. נמצא אפוא, שכל הכהנים בימינו טמאים בטומאת מת מדין 'חרב כחלל', וזה מקשה להכין אפר פרה אדומה, כיון שהכנת אפר פרה מצריכה כוהנים טהורים מטומאת מת. בפרק זה הצענו פתרון לבעיה זו, ולפיו כוהנים שלא נטמאו למת עצמו אלא רק ל'חרב כחלל' יקבלו על עצמם נזירות, וכך מרגע קבלת הנזירות ואילך, הם יוכלו להיטהר בקלות מטומאת 'חרב כחלל', בטבילה במקוה גרידא, וללא צורך בהזאת מי חטאת. כמובן כוהנים אלו יהיו צריכים לרצות להיות נזירים לא רק בשביל שיוכלו להכין את אפר הפרה, אלא לשם שמים – כדי לקיים את מצות הנזירות וכדי להתקדש בה. או אז הם יוכלו להיות נזירים קדושים, ולהביא גם לחידוש הטהרה בישראל במהרה בימינו, אכי"ר.

